

ABD'DE ÇALKALANAN SİVİL-ASKER İŞLERİ

Yrd.Doç.Dr.Sait YILMAZ

Önümüzdeki yıl içinde Avrupa Birliği reformları baskısı veya gayretleri içinde Türkiye'nin gündemini en çok işgal edilecek konuların başında yeni Anayasa ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin demokratik kontrolü kapsamındaki tartışmalar gelecektir. Bu iki konu birbiri ile yakından ilgilidir çünkü ikisinin de temel işlevi Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin pasifize edilmesi için bir manivela oluşturmaktır. Tersten söyleyecek olursak Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin by-pass edilerek tüm parametrelerin sözde sivil kontrol adı altında yabancıların eline geçmesi için yeni bir Anayasa'ya ve bu kapsamda 'ordunun demokratik kontrolü'nün (!) sağlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Tüm Batılı ülkelerdeki uygulamalar ve AB standartlarının analizine ayıracak yer olmadığından bu makalede ABD'de silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolünün ne anlama geldiği ve pratik sonuçları ile ilgili örnekler vermek istiyorum. 2008 Haziran ayı başında ABD Hava Kuvvetleri Bakanı Michael Wynne ve Kurmay Başkanı General Michael Moseley görevlerinden istifa etti. Savunma Bakanlığı içindeki sivil üst düzey politikacılar ve hava kuvvetleri liderleri arasında yıllardır süren gerginliğin artık düşmanlığa dönüştüğü bilindiğinden istifalar sürpriz sayılmadı. Rumsfeld de kendi döneminde Kara Kuvvetleri Bakanı Francis Harvey ile Merkez Komutanlığı Komutanı Amiral William Fallon'u istifa ettirmişti.

ABD'de sivil-asker ilişkilerinin son durumu

ABD Hava Kuvvetleri'nin yeri doldurulamaz denilen bu iki lideri; Savunma Bakanı Robert Gates'in Irak'a yönelik istihbarat desteği, sözleşmeler ve nükleer silahlar ile ilgili tartışmalardan kendilerini gittikçe artan bir şekilde uzak tutmasından şikâyetçilerdi¹. Üstelik Savunma Bakanı Gates, kariyerine 1960 yılında hava kuvvetlerinde nükleer güvenlik konularında çalışan istihbarat subayı olarak başlamıştı. Gates, yardımcısı Gordon England'ın aktif desteği ile Wynne ve Moseley'in görevlerinin bitmesine aylar kala istifa etmelerini sağladı. Aslında Gates Nisan 2008'de Hava Komuta ve Kurmay Koleji'nde yaptığı konuşmada bu istifaların işaretini şu sözlerle vermişti²; “Ben Irak'a daha fazla keşif, gözetleme ve istihbarat vasıtası göndermek için aylardır çabalıyorum ama bazıları hala eski bildikleri işleri³ yapmakta direniyorlar.” Gates'e göre Irak'ta ihtiyaç duyulan insansız hava aracı temini konusunda hava kuvvetleri yetersiz idi. Diğer yandan bu iki hava kuvvetleri lideri Çin tehdidine karşı daha çok F-22 alınmasını istiyor ama Savunma Bakanlığı bunu yakın öncelik olarak görmüyordu.

Kurmay Başkanı Moseley hava kuvvetlerinin yatırımlarının devam etmesi için mücadele ediyordu. Ancak Gates'in hava kuvvetleri liderleri ile arası barışmamıştı. Son istifalar Savunma Bakanlığı ile Hava Kuvvetleri arasındaki çekişmenin sadece bir perdesinin kapandığını göstermektedir. Çünkü ABD Silahlı Kuvvetleri'nin geneli gibi Hava Kuvvetleri de 61 yıllık tarihinin en kötü dönemini yaşamaktadır ve yakın zamanda bu durumun değişeceğine dair bir emare yoktur. Hava Kuvvetlerini tanıyan pek çok kişi istifa eden liderlerin yeri doldurulamayacak kadar en yetenekli kişiler olduğuna ve bu boşluğun kolay dolmayacağı inancıdalar. Moseley, 2001 ve 2004 yılları arasında Afganistan ve Irak'ta koalisyon hava kuvvetlerini idare eden, hava kuvvetlerinin gelmiş geçmiş en etkili komutanlarından biri olarak tanınmaktadır⁴.

¹ Loren Thompson: “Bad Times for U.S. Air Power”, Defense News, (June 9, 2008), 45.

² Karen Walker: “Air Force Firings: The Right Decision”, Defense News, (June 9, 2008), 45.

³ Eski iş ile kastedilen 'bombardıman görevleri'dir.

⁴ Vago Muradian: “Interview with Gen.T. Michael Moseley”, Defense News, (June 9, 2008), 46.

Amerikan savunma ve güvenlik yapılanmasının başında Başkan vardır. Başkan'dan sonra da Savunma Bakanı gelir. Her ikisi de, emir-komuta yetkisine sahiptir. ABD Başkanı, hem barışta hem de savaşta Amerikan ordusunun komutanı, yani başkomutandır. Savunma Bakanı, Başkan tarafından atanmaktadır ve Başkan'a karşı sorumludur. Kongre'ye karşı siyasi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Kongre, savunma bütçesinin Genelkurmayın istediği seviyenin çok altında olması için hep ısrarcı olmuştur. Kongre - Silahlı Kuvvetler ilişkisinin ilginç bir boyutu da Kongre'ye duruşmaya veya sorguya davet edilen üst düzey askerlerdir. Savunma Bakanı, Kuvvetler üzerindeki emir-komuta yetkisini, Kuvvet Bakanları ile Müşterek Komutanlıklar ve Özel Komutanlıklar aracılığıyla yerine getirir. Amerikan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, ayrı ayrı bakanlıklar olarak örgütlenmiş ve bunlar, birbirlerinden bağımsız olarak doğrudan Savunma Bakanlığına bağlıdırlar. ABD Genelkurmay Başkanı ise, Savunma Bakanı ile Ulusal Güvenlik Konseyi'nin askeri danışmanı konumunda olup, emir-komuta yetkisi bulunmamaktadır. 1986 yılına gelindiğinde Kongre; Genelkurmay Başkanı'na diğer kuvvetlerin işleri ile ilgili olarak da gerekli gördüğü şeyleri söyleme yetkisi verdi.

ABD'de Sivil-Asker İlişkilerinin kısa geçmişi

ABD'de sivil-asker ilişkileri Amerikanın kurulduğu 1789 yılına kadar geri giden ve bu dönemde Anayasasına giren ana endişe konularından biri idi. Thomas Jefferson tarafından kaleme alınan ve dönemin liberal fikirlerini kurumsallaştıran Amerikan Anayasa'sı tüm siyasi yetkileri sivil otoriteye vermiş, sadece savaş ilanı vb. konularda Kongre'yi yetkili kılmıştı. ABD Ordusu bu dönemde büyük ve düzenli bir ordu olmaktan ziyade vatandaş-askerlerden oluşturulmuş bir askeri karaktere sahipti. Bu nedenle askeri bir sınıfın ortaya çıkışı yeni doğmuş ABD demokrasisi için en büyük tehlike olarak görülmüştü⁵. Böylece Anayasada özel düzenlemelere gidildi ve Anayasanın yazarları sık sık bu endişeye vurgu yaparak ordunun tek bir siyasi yapı altında kullanılmasını özendirdiler. ABD'nin bağımsızlığını kazandıktan sonra seçilen ilk başkan George Washington olmasına rağmen, 19'uncu yüzyılın sonuna (dönüm noktası Amerikan-İspanyol Savaşı) kadar ordu Amerikan toplumunda ikincil bir yer işgal etti. ABD, Nisan 1917'de Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde Kara Kuvvetleri daha çok büyük bir polis örgütüne benzemekteydi ve savaşa hazır değildi.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar kendi kabuğunda yaşamayı tercih eden ABD'nin izlediği yalnızcılık politikasına bağlı olarak ordusunun gücü de sınırlı kaldı. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehlikesine karşı 1948 yılında ilk defa barış zamanından itibaren büyük ve aktif bir silahlı kuvvet muhafaza etmeye başladı. 1950 Yılında Kore Savaşı çıktığında ABD'de sivil-asker ilişkilerinin sınırı şu şekilde idi. Siyasi düşünceler savaşın başlangıcında savaşın hedefi ile sınırlı olur sonra siviller büyük ölçüde bir kenara çekilerek geniş bir hareket yetkisi ile savaşın icrasını askerlere bırakırdı. Askeri stratejinin hedefi ise politikacının karışık hedefleri değil, muharebe sahasında kararlı bir şekilde düşmanı kesin olarak yenmektir. Savaş topyekûndü ve ancak düşman teslim olduktan ya da yenildikten sonra politikacılar tekrar kontrolü alırdı. Kısaca savaş diplomasinin başarısızlığı olarak görülür, politikacılar ve diplomatlar askerler işi tekrar doğru yere oturtana kadar işe karışmazlardı⁶. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı esnasında müttefikleri savaş sonrası düzene ve çıkarlarına odaklanmışken ABD dikkatini savaşı kazanmaya vermişti⁷.

⁵ Eric V. Larson: "U.S. Defense Reform in a Decade of Change", in Istvan Gyarmati and Theodor Winkler: "Post-Cold War Defense Reform", Brassey's Inc., (Washington D.C., 2002), 259.

⁶ Herbert Y. Schandler: "The Political Conduct of the Vietnam War", American Political Science Association, (1989), 1.

⁷ D. Clayton James: "Refighting the Last War: Command and Crisis in Korea", Free Press, (New York, 1993), 6.

ABD’de siviller ve askerler arasındaki en önemli kriz Kore’de yaşandı çünkü politikacılar dizginleri tamamen ele alarak geleneksel sınırları değiştirdiler⁸. Tarihte ilk defa askeri hedefler politikacılar tarafından belirlendi, kuvvet kullanımına sınırlamalar getirildi ve sonuç hüsrana oldu. Vietnam’dan Reagan dönemine kadar olan dönem sivilin burnunu askeri işlere de sokması nedeni ile ABD Silahlı Kuvvetleri için kabus oldu. Ancak Reagan döneminde Amerikan sivil-asker ilişkileri II’inci Dünya Savaşı yılları modeline dönmüştü. Körfez Savaşı’nın Genelkurmay Başkanı Colin Powell’a göre; askerlere açık bir hedef verilmeli ve zafer istenmeli, açık uçlu ve sınırlı kuvvet uygulamaları istenmemeliydi⁹. 1998 yılı Sonbaharına kadar Clinton askeri liderlerin Beyaz Saray’a gelme ayrıcalıklarına müsaade etmedi, askeri hazırlık ve stratejik riskler konusunda aynı görüşleri paylaşmadı. Bununla beraber, kurumsal konsensüsün olmaması nedeni ile askerler de her fırsatı kullanarak, dış ilişkileri ve savunma politikalarını etkilemeye çalıştılar ve böylece bir çeşit kitle demokrasisinin ortaya çıktığı görüldü.

ABD’de sivil asker ilişkileri bir evrimden geçmektedir.

Bush yönetimi Afganistan ve Irak Savaşı’nda işkence ve tutuklamalar gibi iddialar sebebi ile bazı üst düzey komutanları toplum tarafından sevilmemesine yol açacak şekilde öne sürdü. Irak’taki komutanlar ise politikacıların verdikleri kararlara karşı çıkmak yerine sessiz kalarak terfi etme yoluna baktılar ve başarısızlığa seyirci kaldılar¹⁰. Amerikan televizyonları ve yazılı medyasının yanlış bilgilendirmelerine rağmen başarısızlık o kadar kötü idi ki ABD para dolu çantalar ile düşmana saldırmadan satın almayı kar saymaya başlamıştı. Amerikan yönetimini uyarmak ve kamuoyuna doğruyu söylemek ise emekli subaylara kaldı. Öte yandan ‘savaşa hazırlanmak ve yenmek’ stratejisi savaş dışı operasyonlar için geçerli olmadığından ve Türkiye’de olduğu gibi siviller de bu işleri sevmediğinden bu durum ABD Silahlı Kuvvetleri için çelişki olmaya devam etmekte ve Irak’taki başarısızlığın temelinde bu yatmaktadır.

ABD’de sivil-asker ilişkileri belirli bir evrimden geçmektedir. ‘Amerika savaşları kazanmak için iyi olduğu kadar barışı kazanmak için kötüdür¹¹’. Amerika son 90 yılda 7 büyük savaşa girdi. Sadece İkinci Dünya Savaşı’nda savaş ve barış birlikte kazanıldı. Bunun temel nedeni ABD’de sivil kanadın kendi işlerine değil askerlerin işlerine meraklı olmaları ola gelmiştir. Askerler görevlerini icra ederken kesin askeri hedefler belirler ve amaç ne olursa olsun zaferdir, bu esnada politik düşünceler ikinci planda kalmıştır. Siviller, özellikle kısa dönemli atanmış askerlerin tavsiyelerine meydan okuyacak bürokratik yeterliliğe sahip değildirler ancak karar verme sürecinde kendi isteklerini de dikte edebilirler. Amerikalı sosyolog W.Millis’e göre Orduya politika girdiği ölçüde, Ordu da politikaya girmek zorunda kalmıştır. Günümüzde tedarikten sorumlu askeri kurumlar, ABD ekonomisinin büyük bir bölümüne biçim verecek duruma gelmiştir.

Sonuç olarak ABD örneğinde olduğu gibi her toplumun kendine özgü koşulları ve Silahlı Kuvvetlerin sivil kontrolü ile ilgili kendine özgü bir modeli vardır. Batılı ülkelerin silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü savının altında yatan temel neden kendi tarihsel koşulları itibarı ile askere olan güvensizliktir. ‘Silahlı Kuvvetlerin demokratik kontrolü’ savının dışarıdan ihraç meselesi haline gelme nedeni ise dış politikada kolaylıkla istismar vasıtası haline getirilebilmesi ve hedef ülke ulusal gücünün manipülasyonuna açık bir ortam sağlanabilmesidir. Silahlı Kuvvetlerin ve askerlerin Türkiye’deki konum ve işlevi, kendine

⁸ David E. Johnson: “Modern U.S. Civil-Military Relations: Wielding The Terrible Swift Sword”, Institute For National Strategic Studies, National Defense University, (Washington D.C., 1997), 19.

⁹ Colin Powell: “My American Journey”, Random House, (New York, 1995), 434.

¹⁰ Douglas MacGregor: “No General As Obama’s VP”, Defense News, (June 30, 2008), 31.

¹¹ Harlan Ullman: “Focusing on the Long Term, Why Can’t the US Win the Peace?”, Defense News, (June 16, 2008), 21.

özgüdür ve çoğu ülkeden farklılık arz eder. Bu durum, temelde tarihsel, sosyal ve kültürel bir dizi etmenin sonucudur¹². Türkiye'deki sivil asker ilişkisini bir kaç kanun değişikliği ile birden bire Batılı normlarla örtüştürmeye çalışmak gerçekçi ve akılcı değildir. Türkiye'deki siyaset adamlarının; entelektüel birikim olarak Batılı standartlardan oldukça geride, ülke güvenliği ve devlet yönetimi konusundaki eğitim düzeyleri ve birikimleri ile silahlı kuvvetleri yönlendirecek karşılıklı bir güven ve işbirliği ortamı düzeyine henüz ulaşamamış olmaları Türkiye'de sivil-asker ilişkilerinin önündeki en büyük engeldir.

¹² O. Metin Öztürk: "Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler", TUTİBAY Yayınları, (Ankara, 1999), 9.